

บทที่ 2

ผู้ยากลำบากในอำเภอน้ำพอง

ในบทนี้เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ยากลำบากในอำเภอน้ำพอง โดยเริ่มจากข้อมูลสภาพทั่วไปของอำเภอน้ำพอง ประเภทและเกณฑ์การชี้วัดสถานะความยากลำบาก วิถีชีวิตของผู้ยากลำบาก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้ยากลำบาก และภาพรวมผู้ยากลำบากจากการจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สภาพทั่วไปของอำเภอน้ำพอง

เดิมอำเภอน้ำพองมีชื่อว่า “อำเภอท่าหว้า” ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2450 โดยหลวงผดุง แคว้นประจันทร ซึ่งเป็นนายอำเภอคนแรก และเมื่อปี 2452 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “อำเภอน้ำพอง” ตามชื่อลำน้ำพอง ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้อนุมัติให้ย้ายที่ว่าการอำเภอน้ำพองไปตั้งบริเวณใกล้ ๆ สถานีรถไฟหนองกุง ตำบลวังชัย และในปี 2539 กรมการปกครองได้อนุมัติงบประมาณเพื่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอหลังใหม่ โดยได้ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จและเปิดให้บริการประชาชน ตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายน 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอน้ำพอง มีเนื้อที่ประมาณ 828.686 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากกรุงเทพมหานคร 491 กิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือติดกับอำเภอเขาสวนกวาง ทิศใต้ติดกับอำเภอเมือง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอกระนวน และทิศตะวันตกติดกับอำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปร้อนแห้งแล้ง มีทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำที่สำคัญคือ ลำน้ำพอง เขื่อนหนองหวาย และบึงทุ่งเหียว เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอ

ด้านการเมืองการปกครองของอำเภอน้ำพอง มีตำบลจำนวน 12 ตำบล 168 หมู่เทศบาลอีก 4 เทศบาล และมี อบต. 10 แห่ง¹ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 113,862 คน² เป็นประชากรชาย 57,081 คน และประชากรหญิง 56,781 คน โดยมีความหนาแน่นของประชากร 138 คน/ตร.กม.

ส่วนใหญ่ประชากรในอำเภอน้ำพองมีอาชีพหลักคือ การทำเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ มีอาชีพเสริมคือ เลี้ยงสัตว์ ปลูกอ้อย และปลูกมันสำปะหลัง โดยมีพื้นที่เกษตรกรรมร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมด คือ 261,217 ไร่ พื้นที่อำเภอน้ำพองเป็นพื้นที่ราบสูง และพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่อยู่ในเขตชลประทานคือ ชลประทานหนองหวายจึงสามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี และมีโรงสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า ในพื้นที่ที่มีน้ำส่งถึงสามารถพัฒนาการเลี้ยงจากแบบยังชีพ มาเป็นแบบ

¹ ท้องถิ่นอำเภอน้ำพอง, เอกสารรายงานการจัดทำบันทึกข้อมูลท้องถิ่น ปี 2551.

² ปรับปรุงข้อมูลเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2550 (ที่มา <http://www.amphoe.com> สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2550)

เชิงพาณิชย์ได้ การประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอน้ำพอง มีความสัมพันธ์กับ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ถั่วลิสง และปลูกพืชผัก ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงปลาในกระชังแม่น้ำพองเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการเลี้ยงแบบเชิงพาณิชย์โดยตรง สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรแต่มีความจำเป็นต้องมีการควบคุมพื้นที่การเลี้ยงให้เหมาะสมกับแหล่งน้ำ และพัฒนาการเลี้ยงให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามระเบียบการประมงว่าด้วยการยื่นคำขอและการอนุญาตให้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประเภทที่สาธารณประโยชน์ พ.ศ. 2533 โดยเคร่งครัด เพื่อมิให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไป

สถาบันการเงินมี จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารไทยพาณิชย์ ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ บริษัทฟีนิกซ์ พัลพ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) บริษัท น้ำตาลขอนแก่น จำกัด บริษัท แก่นขวัญ จำกัด บริษัทเอ็กซอน โมบิล โพรเรชั่น จำกัด บริษัท ครีฟฟูดส์ จำกัด โรงงานไฟฟ้าพลังงานความร้อนร่วมน้ำพอง ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ศูนย์ปฏิบัติการเขต 4 การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย บริษัท มัตสึชิตะ อิเล็กทริก เวียร์คส (ขอนแก่น) จำกัด และบริษัท ทีนอนคาร์ลิ่ง ขอนแก่น จำกัด

สถานศึกษาในพื้นที่อำเภอน้ำพองแยกได้เป็น โรงเรียน (สปช.) 76 แห่ง (ขยายโอกาสทางการศึกษา 16 แห่ง) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 11 แห่ง และกรมอาชีวศึกษา 1 แห่ง (วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่นแห่งที่ 2) มีโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 10 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนน้ำพองศึกษา โรงเรียนน้ำพองพัฒนศึกษารัชมังคลาภิเษก โรงเรียนดงมันพิทยาคม โรงเรียนม่วงหวานพัฒนศึกษา โรงเรียนเปรมติณสูลานนท์ โรงเรียนพังทวยพัฒนศึกษา โรงเรียนบัวใหญ่พิทยาคม โรงเรียนโคกสูงประชาสรรค์ โรงเรียนพระธาตุขามแก่นพิทยาลัย และโรงเรียนลำน้ำพอง

ในส่วน of สถาน ที่ราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ในอำเภอน้ำพองนั้น ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอน้ำพอง สถานีตำรวจภูธรอำเภอน้ำพอง ที่ทำการไปรษณีย์ 2 แห่ง ที่ทำการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ที่ทำการเทศบาลตำบลน้ำพอง ที่ทำการเทศบาลตำบลวังชัย ที่ทำการสาธารณสุข, สำนักงานขนส่งจังหวัดขอนแก่น (สาขาน้ำพอง) และสำนักงานที่ดินจังหวัดขอนแก่น (สาขาน้ำพอง)

นอกจากนี้ ทางด้านการคมนาคมขนส่งทางบกของอำเภอน้ำพอง ได้แก่ รถยนต์ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 สถานีขนส่ง และสถานีรถไฟ ส่วนการคมนาคมขนส่งทางน้ำ ได้แก่ ท่าเรือขนส่งโดยสารและท่าแพขนานยนต์

2.2 ประเภทและเกณฑ์การชี้วัดสถานะความยากลำบาก

สำหรับประเภทและเกณฑ์การชี้วัดความยากลำบากได้มีการนิยามกำหนดเกณฑ์อย่างหลากหลาย จากการประชุมเตรียมทีมวิจัย ครั้งที่ 1 ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ อันได้แก่สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 6 จ.ขอนแก่น ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 5 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพัฒนาสังคม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และนักวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ร่วมกันกำหนดกรอบผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก พบว่า ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากประกอบด้วย 1) เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวยากจน เช่น เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างเลี้ยงดูโดยตายาย 2) สตรีหม้าย (หมายรวมถึงเป็นหญิงที่ต้องการความช่วยเหลือ) วางจากการทำงาน หรือถูกกระทำ รวมทั้งได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ (อาจไม่ได้เป็นโรคเอดส์แต่มีภาระต้องเลี้ยงดูผู้ป่วยโรคเอดส์) 3) ผู้สูงอายุ 60 ปีเต็ม ที่ต้องการความช่วยเหลือ 4) ผู้พิการ 9 ประเภท ซึ่งรวมทั้งผู้พิการที่ทั้งขึ้นทะเบียนและไม่ขึ้นทะเบียนผู้พิการ 5) ผู้ป่วยเอดส์ หมายรวมถึงเด็กและเยาวชน 6) ผู้มีรายได้น้อย พิจารณาตามเกณฑ์ จปฐ. 7) คนไร้ที่พึ่ง

อย่างไรก็ตามการกำหนดกรอบนิยามไว้ล่วงหน้า ก็อาจจะเป็นข้อจำกัดในการค้นหาผู้ยากลำบากไว้ล่วงหน้า แต่เนื่องจากนิยามที่ได้ อาจจะไม่ครอบคลุมความยากลำบากที่แตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ ในทางออกของประเด็นนี้ ก็คือ การใช้นิยามที่กำหนดโดยท้องถิ่น ดังนั้นในการจัดเวทีประชุมทุกครั้งจึงได้มีการตั้งโจทย์ในการค้นหาว่า “ผู้ยากลำบากหมายถึงใคร”

จากการค้นหาผู้ยากลำบากในทัศนะของท้องถิ่น พบว่าจากการประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาแบบแผนการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอ เมื่อวันที่ 26 – 27 พฤษภาคม 2550 ณ ศูนย์ผู้สูงอายุบ้านโคกกลาง หมู่ที่ 14 ตำบลวังชัย อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น ที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนจากกลุ่ม/เครือข่ายต่างๆ และหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอน้ำพองได้ร่วมกันให้ความหมายและตัวอย่างของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากได้ ว่า ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในชุมชน หมายถึง ผู้ด้อยโอกาสในสังคม อันได้แก่ ผู้สูงอายุที่ดูแลตนเองไม่ได้ ผู้พิการทางร่างกาย ผู้ติดเชื้อเอดส์ และผู้ที่ได้รับผลกระทบในครอบครัว ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยมาแต่กำเนิด คนไม่มีงานทำ เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า เด็กที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคจิตเวช (ปัญญาอ่อน) ผู้ป่วยเรื้อรัง เช่น เบาหวาน อัมพาต วัณโรค สตรีหม้าย ผู้ที่ติดยาเสพติด ติดสุราเรื้อรัง และคนยากจนหรือคนด้อยโอกาสในสังคม เช่น รายได้ตกเกณฑ์ จปฐ. ผู้ที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ลำเนาทะเบียนบ้าน

สิ่งที่เห็นข้อสรุปรวมจากการนิยามผู้ยากลำบากจากทั้ง 2 เวที จะเห็นได้ว่า การให้ความหมายของความยากลำบากจากทั้งทัศนะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจากตัวแทนท้องที่ ให้ความสำคัญของความยากลำบากที่ใกล้เคียงกัน และมีการแบ่งที่คล้ายคลึงกัน แต่มีที่แตกต่างกันก็คือ คนอยู่ในภาวะยากลำบากจากทัศนะของตัวแทนท้องที่ ได้มองครอบคลุมไปถึงการได้บัตร

ประจำตัวประชาชน หรือการได้สัญชาติ ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะได้ใช้สิทธิในฐานะที่เป็นพลเมืองชาวไทยด้วย

นอกจากนี้โครงการวิจัยฯ ได้นำการนิยามความหมายผู้ยากลำบากทั้ง 2 เวที มาช่วยในการกำหนดกรอบและอธิบายให้แก่อาสาสมัครชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในท้องที่ของตนเอง โดยใช้เครื่องมือ คือ “แบบสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก” โดยการสำรวจของอาสาสมัคร อาศัยข้อคำถามในแบบสำรวจที่ว่า “สถานะความยากลำบากที่ท่านประสบ คือ...” ซึ่งสามารถนำข้อมูลจากข้อคำถามนี้มาจัดหมวดหมู่ประเภทความยากลำบาก ได้ 13 ประเภท ดังนี้ 1.ผู้สูงอายุ/ขาดคนดูแล 2.สตรีหม้าย 3.ผู้ติดเชื่อ 4.กำพร้า 5.รายได้น้อย/มีหนี้สิน 6.พิการ 7.ไร้ที่ทำกิน/ไร้ที่อยู่อาศัย 8.ที่อยู่ไม่มั่นคง 9.เจ็บป่วยเรื้อรัง 10.ไม่มีรายได้/ว่างงาน 11.ขาดทุนการศึกษา 12.ไม่มีบัตรประชาชน/ต้องการสัญชาติ 13.อื่น ๆ (อาหารไม่เพียงพอ/ขาดแคลนข้าว) ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวในเนื้อหาต่อไป

2.3 วิถีชีวิตของผู้ยากลำบาก

จากการศึกษาพบว่าผู้ยากลำบากมีสถานะความยากลำบากเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ ในผู้ยากลำบากคนหนึ่งประสบสถานะความยากลำบากหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ยากลำบากที่พิการและไม่มีใครดูแล หรือเป็นผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งแต่ต้องรับผิดชอบดูแลหลาน และยังมีปัญหาสุขภาพ มีภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรังด้วย เป็นต้น และวิถีชีวิตโดยส่วนใหญ่ของผู้ยากลำบากมีลักษณะที่คล้ายกัน ซึ่งในที่นี้ จะกล่าวถึงวิถีชีวิตในกรณีตัวอย่าง 4 กรณี ดังนี้

1) กรณีนายอ้วน (นามสมมุติ) อายุ 42 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 3 มีอาชีพทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป โดยมีสมาชิกในครัวเรือน 6 คน ซึ่งประกอบด้วยภรรยา ลูกสาว ลูกชาย ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานน้ำพอง และลูกชายที่อยู่ในวัยกำลังเรียน และหลาน 1 คน อาศัยอยู่บนที่ดินของตนเอง แต่สภาพบ้านไม่ค่อยมั่นคง

นายอ้วนเป็นผู้พิการ (ขาพิการ) มาตั้งแต่กำเนิด ถึงแม้จะพิการ นายอ้วนก็ยังเป็นแรงงานหลักในการหารายได้เข้าสู่ครัวเรือน ในช่วงฤดูการทำนายนายอ้วนและภรรยาก็จะเป็นแรงงานหลักในการทำนา และเมื่อว่างเว้นจากการทำนายนายอ้วนและภรรยาก็จะรับจ้างทั่วไป นอกจากนี้รายได้ยังมาจากลูกสาวและลูกชาย ที่ทำงานเป็นลูกจ้างโรงงานในอำเภอน้ำพอง อย่างไรก็ตามรายได้ก็ยังไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนทั้ง 6 คน

ในด้านสุขภาพนั้น นายอ้วนยังมีโรคประจำตัวเกี่ยวกับปอด ซึ่งจะต้องไปพบแพทย์เป็นประจำ ซึ่งสิทธิในการรักษาพยาบาลสามารถใช้สิทธิการรักษาของคนพิการได้ แต่เพื่อรายได้ที่จะนำมาเลี้ยงครัวเรือน นายอ้วนจึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการหารับจ้าง แต่หากเป็นในเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนานายอ้วนจะเข้าร่วมทุกครั้ง ทั้งนี้คิดว่าเป็นงานของส่วนรวม ตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ในส่วนของการได้รับความช่วยเหลือนั้น ยังไม่มีหน่วยงานไหนที่เข้ามาให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง ซึ่งสิ่งที่นายอ้วนต้องการก็คือ การได้มีอุปกรณ์ในการซ่อมรถจักรยานยนต์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานที่ได้รายได้มากกว่าการไปรับจ้าง และเป็นงานที่ไม่ต้องเดินทาง ซึ่งเหมาะกับสภาพการพิการของตนเอง ถึงแม้จะไม่มีหน่วยงานใด ๆ เข้ามาช่วยเหลือ แต่อ้วนก็ได้มีที่พึ่งทางด้านจิตใจก็คือ คนในครอบครัว และ ญาติพี่น้องทำให้นายอ้วนมีกำลังใจในการต่อสู้มาจนถึงทุกวันนี้

2) กรณีน้องนัท (นามสมมติ) เด็กชายอายุ 16 ปี มีอาการป่วยทางจิต อาศัยอยู่กับแม่ อายุ 50 ปี อาชีพรับจ้าง และน้องชายที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนได้มาจากการรับจ้างซึ่งในแต่ละวันได้ไม่เกิน 100 บ.ต่อวัน ในส่วนของการเป็นเจ้าของทรัพย์สินพบว่าครอบครัวของครัวเรือนของน้องนัทมีเพียงบ้านที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามน้องนัทยังได้รับความช่วยเหลือจากป่าที่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ โดยให้การช่วยเหลือส่งเสียเงินเพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นเงิน 18,000 บาทต่อปี

นอกจากจะเป็นเรื่องรายได้ที่ขาดแคลนแล้ว สภาพความยากลำบากที่ครัวเรือนน้องนัทได้รับอีกประการก็คือ น้องนัทมีอาการทางประสาททางครั้งถึงขั้นทำร้ายเพื่อนบ้าน พฤติกรรมนี้สร้างความหนักใจให้แก่แม่น้องนัทเป็นอย่างมาก และทำให้ชาวบ้านไม่อยากให้การช่วยเหลือ ในทัศนะของแม่น้องนัท มองว่าสิ่งที่จำเป็นทำให้ครัวเรือนมีความสุขก็คือ การที่มีหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ รักษาเพียงแค่อำนาจการดูแล

3) กรณีนายบุค (นามสมมติ) อายุ 71 ปี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตามอดทั้ง 2 ข้าง อาศัยอยู่กับหลาน 2 คนที่กำลังเรียน อาศัยอยู่ในบ้านไม้ที่มีสภาพไม่ค่อยมั่นคง ลักษณะผู้พัวหลังคาตงกะลี้ที่มีรูรั่วอยู่ทั่วบ้าน เสาบานถูกปลวกทำลายกัดกิน รายได้ของครัวเรือนได้มาจากลูกสาวที่ทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯส่งมาให้

ในส่วนของคุณภาพนั้นเนื่องจากนายบุคไม่มีรายได้จึงไม่ค่อยได้ไปรักษาตาทั้งสองข้าง จึงรักษาด้วยตนเองโดยใช้สมุนไพรที่หาได้ในหมู่บ้าน และเนื่องด้วยลูกๆ ทำงานอยู่ที่อื่นดังนั้นหากมีเรื่องทุกข์ใจนายบุคก็จะปรึกษาเพื่อนบ้าน ซึ่งก็ได้ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเรื่องอาหารเป็นอย่างดี

ในทัศนะของนายบุค เห็นว่าสิ่งจำเป็นที่ทำให้ครัวเรือนมีความสุขได้ก็คือ การมีสุขภาพที่แข็งแรง และมีทุนการศึกษาที่ส่งให้ลูกหลานเรียนได้ และมีอยู่อย่างพอมีพอกิน ซึ่งความหวังนี้นายบุคคิดว่าจะสามารถบรรลุได้ หากลูกหลานเรียนจบและมีทำ

4) กรณีนางจัน (นามสมมติ) อายุ 74 ปี อาศัยอยู่กับลูก 3 คน ซึ่งมีอาชีพรับจ้างและเลี้ยงหลาน 9 คน ที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้นก็เป็นเด็กกำพร้าที่พ่อแม่ทอดทิ้ง นางจันมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และทำนาบนที่ดินของญาติ ซึ่งรายได้หลักของครัวเรือนมาจากลูกทั้ง 3 คน ที่มีอาชีพรับจ้าง ซึ่งแต่ละคนสามารถจุนเจือครอบครัวได้เดือนละ 1000 – 2000 บาท ซึ่งก็ไม่พอเพียงต่อการเลี้ยงดูสมาชิกครัวเรือนทั้ง 11 คน และยิ่งไปกว่านั้น เมื่อ 5 เดือนที่ผ่านมานางจันถูกรถชน

ได้รับบาดเจ็บที่ขา และทำให้ต้องไปพบแพทย์เป็นประจำ ซึ่งในการรักษาพยาบาลนี้ได้ใช้สิทธิบัตรประกันสุขภาพ บัตร 30 บาท ทำให้ไม่ต้องเสียค่ารักษาพยาบาล อย่างไรก็ตามการเกิดอุบัติเหตุในครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดความทุกข์ใจแก่นางจนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการบาดเจ็บทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดน้อยลง ซึ่งก็หมายถึงเงินค่าจ้างที่ได้รับแต่ละวันก็น้อยลงไปด้วย

อย่างไรก็ตามแหล่งที่ให้ความช่วยเหลือครอบครัวของนางจนได้แก่ อบต. ที่ช่วยเหลือในรูปแบบของสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภค และญาติพี่น้องที่ให้คำปรึกษาหากมีเรื่องทุกข์ใจ

2.4 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้ยากลำบาก

2.4.1. แบบบันทึกสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

แบบบันทึกสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลของผู้ยากลำบากเพื่อจัดทำฐานข้อมูลผู้ยากลำบาก ซึ่งทางโครงการวิจัยฯ ได้พัฒนาแบบบันทึกสำรวจฯ นี้โดยใช้ข้อมูลจากการจัดเวทีต่าง ๆ ที่ทางโครงการวิจัยฯ จัดขึ้น ประกอบกับการนำข้อมูลจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วมาเป็นกรอบในการร่างแบบสำรวจฯ อย่างไรก็ตามการพัฒนาแบบสำรวจฯ นี้คำนึงถึงหลักสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก แบบสำรวจฯ นี้จะถูกนำไปใช้โดยคนในชุมชน กล่าวคือ ผู้ที่สำรวจผู้ยากลำบากในชุมชนก็คือ อาสาสมัครของชุมชนนั่นเอง ดังนั้นในการจัดทำแบบสำรวจฯ จึงต้องเข้าใจง่ายและมีความกระชับ ประการที่สอง แบบสำรวจฯ นี้จะต้องมีข้อมูลเพียงพอ และครอบคลุม เพื่อที่ฐานข้อมูลผู้ยากลำบากนั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริง

เมื่อได้พัฒนาแบบสำรวจฯ ตามเกณฑ์พิจารณาที่กล่าวข้างต้นแล้วได้นำแบบสำรวจฯ นี้ไปทดลองใช้ในพื้นที่ตำบลบ้านดง โดยนักศึกษาสาขาการจัดการการพัฒนาสังคมจำนวน 60 ชุด ซึ่งหลังจากทดลองใช้แบบสำรวจฯ ทางโครงการวิจัยฯ ได้ทำการปรับปรุงแบบสำรวจฯ อีกครั้ง และได้แบบสำรวจฯ ที่พร้อมจะนำไปใช้จริง ซึ่งในแบบสำรวจฯ นี้แบ่งเนื้อหาเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล หมายเลขประจำตัวประชาชน อายุ ที่อยู่ปัจจุบัน ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ

ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนที่ 3 เป็นข้อมูลผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก ประกอบด้วย ลักษณะความยากลำบาก ความจำเป็นที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ สุขภาพ สภาพทางด้านเศรษฐกิจ การได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องของการเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ส่วนที่ 4 เป็นการประเมินความสุขโดยใช้มาตรวัดความอยู่ดีมีสุขในชีวิต

2.4.2. วิธีการจัดเก็บข้อมูลผู้ยากลำบาก

ในการจัดเก็บข้อมูลผู้ยากลำบากนั้น ได้นำแบบสำรวจและประเมินผลผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบบสำรวจฯ นี้ได้ทำการทดลองกับชาวบ้านในตำบลบ้านดง จำนวน 60 ชุด ผลของการทดลองใช้พบว่า บางส่วนของข้อคำถามมีการใช้คำที่ยากต่อการเข้าใจของชาวบ้าน และบางข้อคำถามยังมีเนื้อหาไม่ครอบคลุม จากผลดังกล่าว โครงการวิจัยฯ ได้ปรับเปลี่ยนแบบสำรวจฯ อีกครั้ง และนำข้อปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทดลองมาเป็นแนวทางในการจัดทำคู่มือฝึกอบรมอาสาสมัครของชุมชน ผู้ที่จะนำแบบสำรวจฯ นี้ไปใช้ในพื้นที่ต่อไป สำหรับวิธีการดำเนินการสำรวจข้อมูลผู้ยากลำบากมีขั้นตอนใหญ่ ๆ 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การพัฒนาอาสาสมัครจัดเก็บข้อมูล หลังจากได้มีการทดลองใช้แบบสำรวจฯ และปรับปรุงจนได้แบบสำรวจที่สมบูรณ์แล้ว ทางโครงการวิจัยฯ ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาบทบาทอาสาสมัครเพื่อประเมินปัญหาและความต้องการของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก” ขึ้นในวันที่ 28 สิงหาคม 2550 ที่ผ่านมา ซึ่งในการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของอาสาสมัครชุมชนในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อประเมินปัญหาและความต้องการของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยมีการบรรยายให้เห็นความสำคัญในการจัดระบบสวัสดิการชุมชน และการทำความเข้าใจความหมายของคำว่าผู้ยากลำบาก ตลอดจนแนวทางในการค้นหาผู้ยากลำบากในชุมชน รวมทั้งการทำความเข้าใจในการใช้แบบสำรวจและประเมินผลผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก นอกจากนี้ยังได้ฝึกปฏิบัติในการค้นหาผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก อีกด้วย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในการประชุมครั้งนี้ คือ ตัวแทนอาสาสมัครพัฒนาชุมชน (อส.) จากหมู่บ้านในโครงการอยู่ดีมีสุขของอำเภอน้ำพองและหมู่บ้านขยายผลในโครงการอยู่ดีมีสุขของอำเภอน้ำพอง จำนวน 120 คน

2. การเก็บข้อมูลโดยอาสาสมัครชุมชน หลังจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาบทบาทอาสาสมัครเพื่อประเมินปัญหาและความต้องการของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก อาสาสมัครชุมชน ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจฯ โดยมีขั้นตอนดังนี้

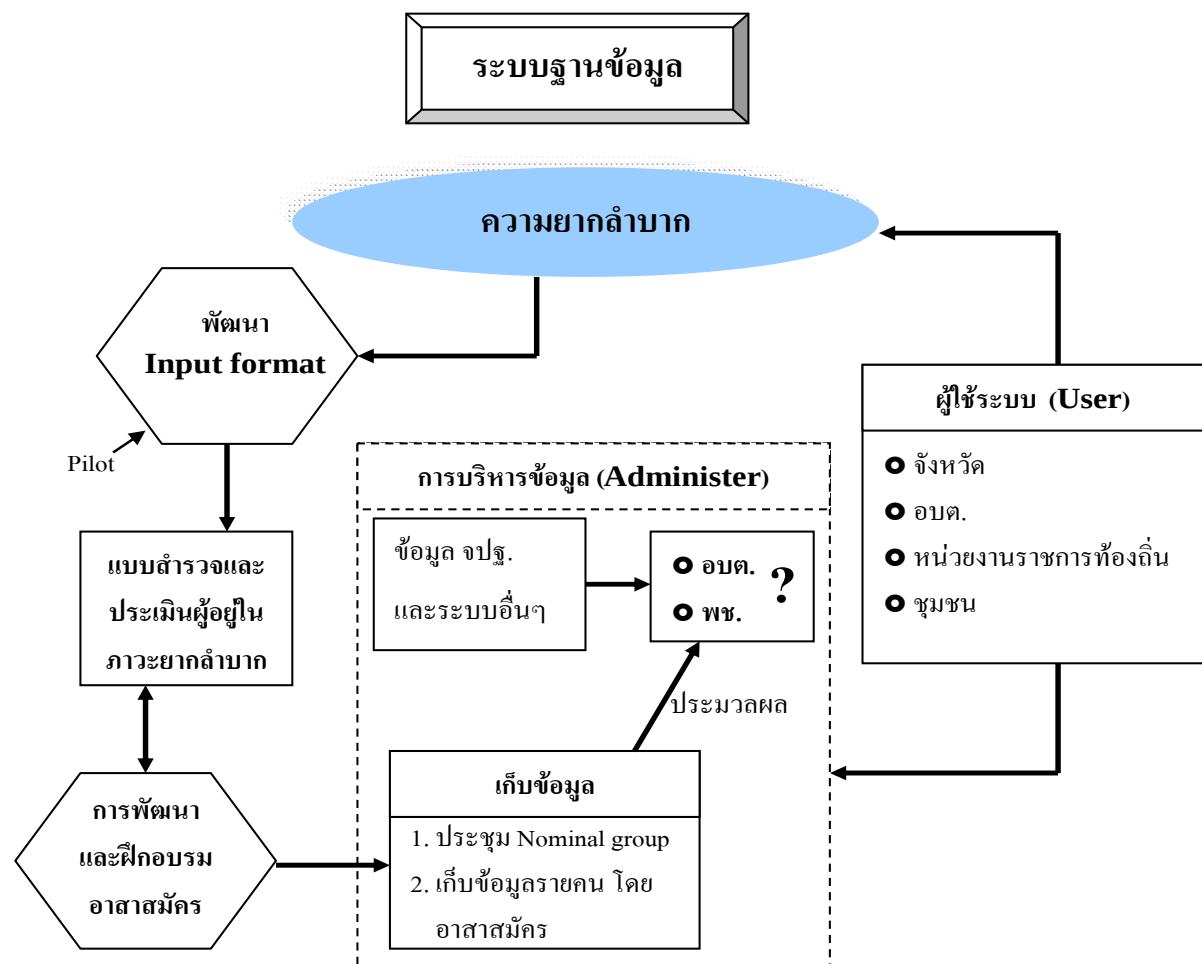
1) อาสาสมัครชุมชนได้ดำเนินการค้นหาผู้ยากลำบากโดยการจัดประชุมกลุ่มผู้นำของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ครู พระ ฯลฯ เพื่อให้มาร่วมตัดสินใจว่าใครคือผู้ยากลำบากที่แท้จริง

2) เมื่อค้นหาผู้ยากลำบากได้แล้ว อาสาสมัครชุมชนจะไปเยี่ยมบ้าน และทำการสัมภาษณ์ตามแบบสำรวจและประเมินผลผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

3) อาสาสมัครชุมชนนำข้อมูลส่งแก่ผู้ประสานงานตำบล เพื่อนำข้อมูลประมวลผลในฐานข้อมูลผู้ยากลำบากโดยพัฒนาขึ้นโดยใช้โปรแกรม Microsoft Access

2.4.3 ระบบฐานข้อมูล

ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้ยากลำบาก โครงการวิจัยฯ ได้ใช้แนวคิดเชิงระบบในการพัฒนา ในขั้นตอนการบริหารข้อมูล (Administer) การเก็บข้อมูลผู้อยู่ในภาวะยากลำบากโดยอาสาสมัครในชุมชน โดยการประชุมกับกลุ่มผู้นำในชุมชน เพื่อค้นหาผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากที่สมควรได้รับการช่วยเหลือ จากนั้นก็จะนำเข้าสู่การประมวลผลโดยโปรแกรม Microsoft Access ซึ่งในเบื้องต้นทางโครงการวิจัยฯ เป็นผู้จัดเก็บและป้อนข้อมูล แต่อย่างไรก็ตามในขั้นต่อไปก็ยังไม่ชัดเจนว่า อบต. หรือ พัฒนาชุมชนอำเภอ จะเป็นผู้จัดเก็บและป้อนข้อมูล และเมื่อระบบฐานข้อมูลได้ถูกพัฒนาเป็นอย่างดีและพร้อมที่จะใช้งานแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ให้กับผู้ใช้งานระบบ (User) ในระดับจังหวัด อบต. หน่วยงานปกครองท้องถิ่นต่างๆ และในระดับชุมชนเอง ซึ่งระบบฐานข้อมูลนี้จะถูกนำกลับไปใช้ในการช่วยเหลือผู้ยากลำบากต่อไป ซึ่งสามารถสรุปได้ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

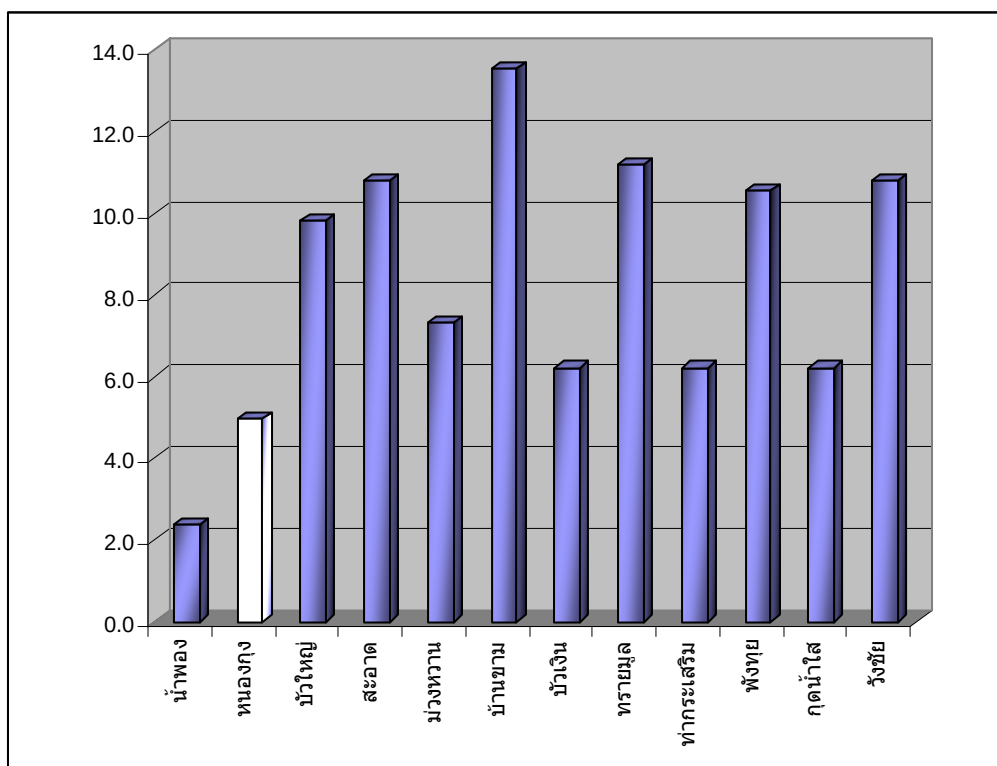
2.5 ภาพรวมผู้ยากลำบากจากการจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูล

จากการสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบากโดยอาสาสมัครชุมชน 120 คน ในพื้นที่อำเภอป่าพอง ได้นำข้อมูลจากแบบสำรวจมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติอย่างง่าย ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ตารางไขว้ด้วยโปรแกรม SPSS for Window ซึ่งผลการสำรวจมีดังนี้

2.5.1. ข้อมูลทั่วไปของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

ในการสำรวจครั้งนี้เป็นการสำรวจผู้ยากลำบากในพื้นที่อำเภอป่าพอง ซึ่งประกอบด้วย 12 ตำบล ผลการสำรวจพบว่า ทั้ง 12 ตำบล มีผู้อยู่ในภาวะยากลำบากทั้งสิ้น 805 คน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรายตำบลพบว่า ตำบลบ้านขามมีผู้อยู่ในภาวะยากลำบากสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 13.5 รองลงมาคือตำบลทรายมูล คิดเป็นร้อยละ 11.5 ส่วนตำบลที่มีผู้อยู่ในภาวะยากลำบากน้อยที่สุดคือตำบลป่าพอง มีผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก คิดเป็นร้อยละ 2.4 (ดังแผนภาพที่ 2)

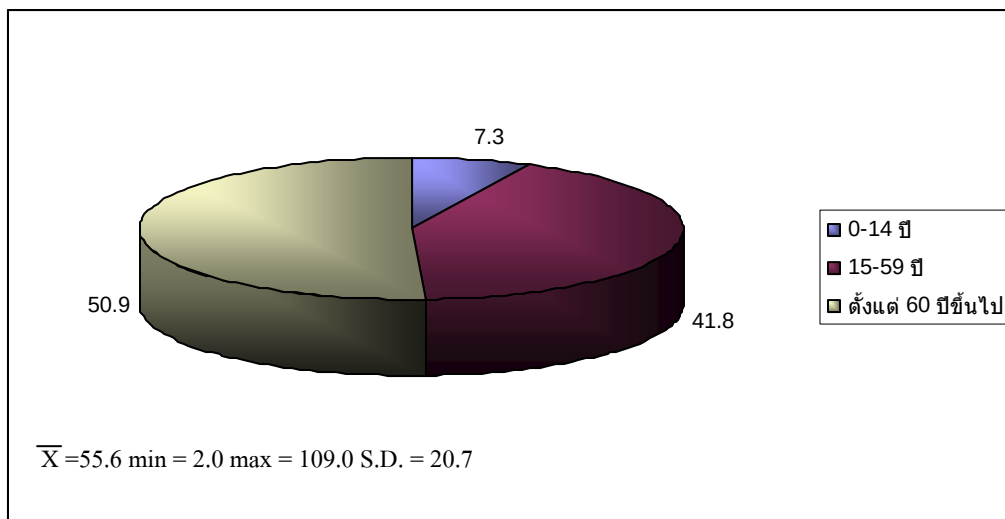
แผนภาพที่ 2 ร้อยละของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอป่าพอง จำแนกตามรายตำบล

เมื่อพิจารณาในเรื่องของอายุ พบว่า ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ คือ ตั้งแต่ อายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 50.9 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 15-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.8 และน้อย

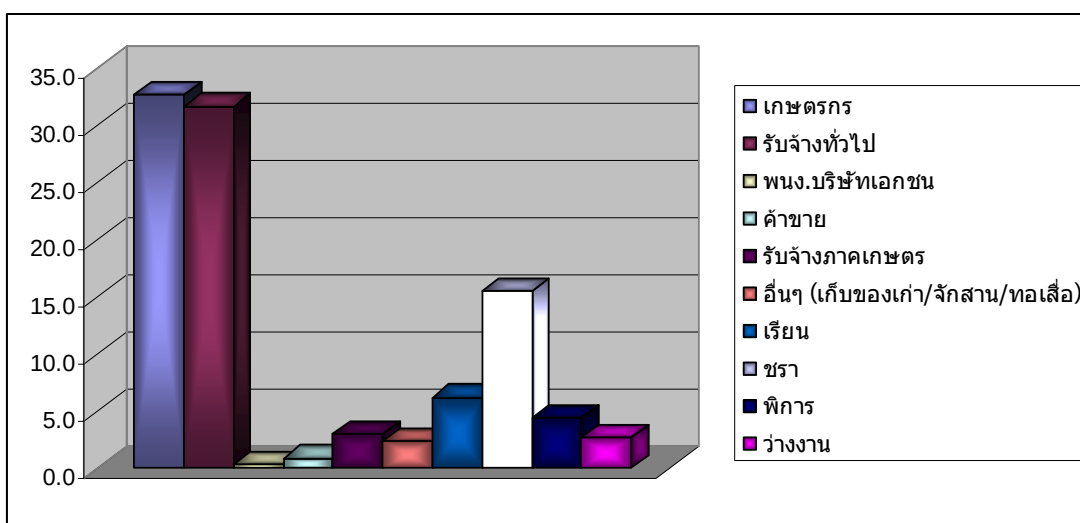
ที่สุดคือ ช่วงอายุ 0-14 ปี คิดเป็นร้อยละ 7.3 ทั้งนี้พบว่าผู้อยู่ในภาวะยากลำบากมีอายุน้อยที่สุด คือ 2 ปี และมีอายุมากที่สุดคือ 109 ปี (ดังแผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 3 ร้อยละของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง จำแนกตามอายุ

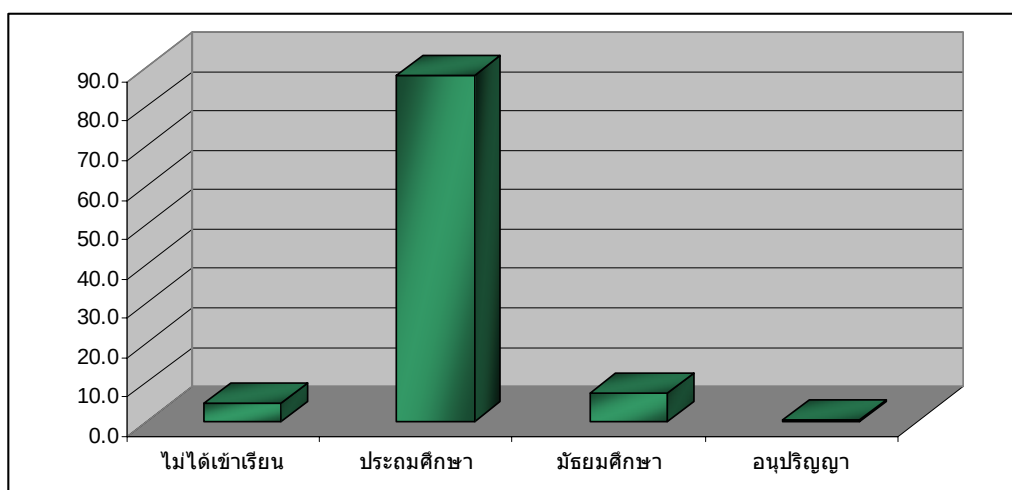
ในส่วนของอาชีพนั้นผลการสำรวจพบว่า ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 32.8 รองลงมาคืออาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 31.8 และอาชีพที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือ พนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละเพียง 0.3 (ดังแผนภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 4 ร้อยละของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง จำแนกตามประเภทอาชีพ

ส่วนระดับการศึกษานั้นพบว่า ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 87.8 ส่วนระดับการศึกษาที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือ ระดับอนุปริญญา คิดเป็นเพียงร้อยละ 0.3 (ดังแผนภาพที่ 5)

แผนภาพที่ 5 ร้อยละของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง
จำแนกตามระดับการศึกษา

สำหรับขนาดของครัวเรือนนั้นพบว่า ครัวเรือนของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่มีสมาชิกโดยเฉลี่ย 4.4 คน โดยมีครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกสูงที่สุดมีถึง 12 คน นอกจากนี้หากแบ่งประเภทสมาชิกในครัวเรือน พบว่าครัวเรือนผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากมีสมาชิกที่มีรายได้เฉลี่ย 2.0 คน สมาชิกที่กำลังเรียนหนังสือ 1.7 และสมาชิกที่ไม่ได้ทำงาน 1.8 ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในแต่ละครัวเรือนของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากจะมีสมาชิกที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงมากกว่าสมาชิกที่มีรายได้ (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

ขนาดของครัวเรือน	$\bar{X}$	S.D.	Min	Max
สมาชิกทั้งหมด	4.4	2.1	1.0	12.0
สมาชิกที่มีรายได้	2.0	1.1	1.0	7.0
กำลังเรียน	1.7	0.9	1.0	7.0
ไม่ได้ทำงาน	1.8	1.0	1.0	7.0

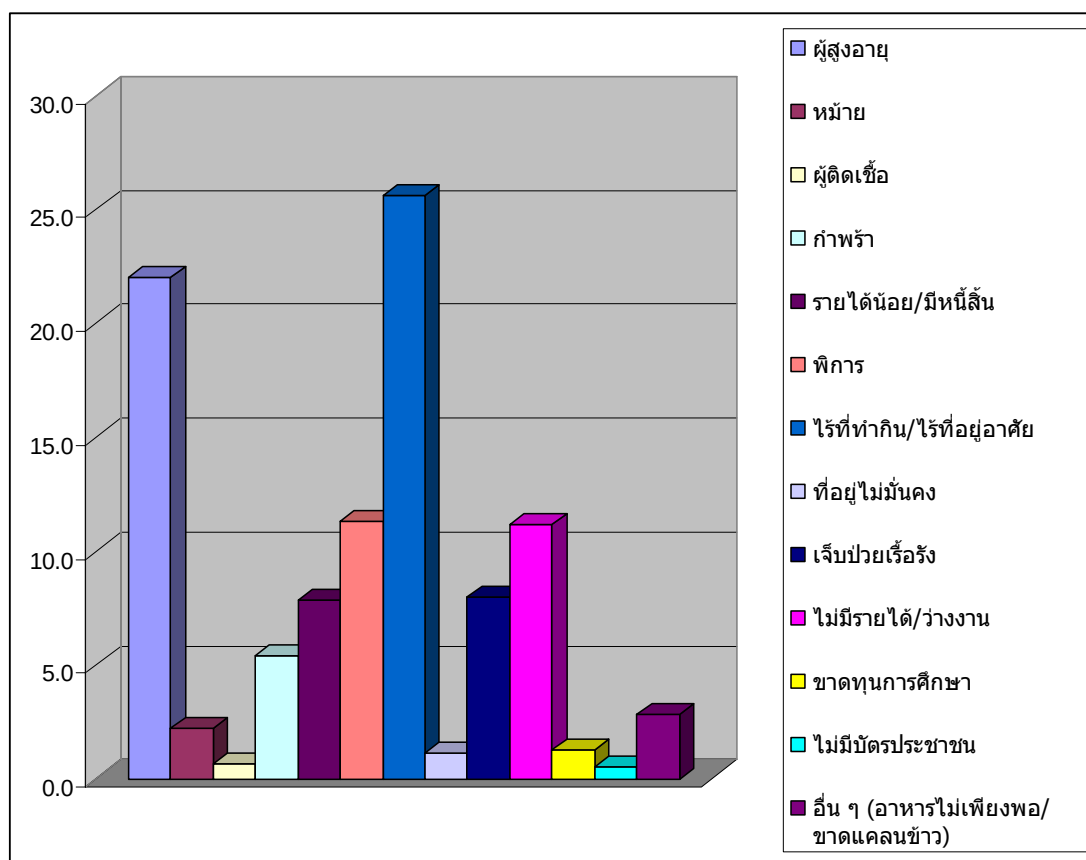
2.5.2 ประเภทความยากลำบาก

จากแบบสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก ที่สำรวจโดยอาสาสมัครชุมชนนั้น ในข้อคำถามที่ว่า “สถานะความยากลำบากที่ท่านประสบ คือ....” สามารถนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ประเภทความยากลำบากได้ ซึ่งผลการสำรวจพบว่า โดยภาพรวมของอำเภอน้ำพอง มีผู้อยู่ในภาวะยากลำบากประเภทไร้ที่ทำกิน/ไร้ที่อยู่อาศัยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 25.2 รองลงมาคือผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 22.0 และประเภทของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในอันดับสาม คือ ผู้พิการ คิดเป็นร้อยละ 11.3 ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกับผู้ที่ไม่มียาได้/ว่างงาน คิดเป็นร้อยละ 11.2 (ดังแผนภาพที่ 6)

หากพิจารณารายพื้นที่พบว่าตำบลที่มีผู้อยู่ในภาวะยากลำบากประเภทไร้ที่ทำกิน/ไร้ที่อยู่อาศัยมากกว่าความยากลำบากประเภทอื่น ๆ ได้แก่ ตำบลหนองกุง ตำบลม่วงหวาน ตำบลบ้านขาม ตำบลบัวเงิน ตำบลทรายมูล ตำบลท่ากระเสริม ตำบลพังทวย และตำบลกุดน้ำใส

ส่วนตำบลที่มีความยากลำบากประเภทผู้สูงอายุมากกว่าความยากลำบากประเภทอื่น ๆ คือ ตำบลบัวใหญ่ ตำบลสะอาด ตำบลวังชัย และมีเพียง 1 ตำบลที่มีความยากลำบากประเภทไม่มีรายได้/ว่างงานมากกว่าความยากลำบากประเภทอื่น ๆ นั่นก็คือ ตำบลน้ำพอง (ดังตารางที่ 2)

แผนภาพที่ 6 ร้อยละประเภทของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

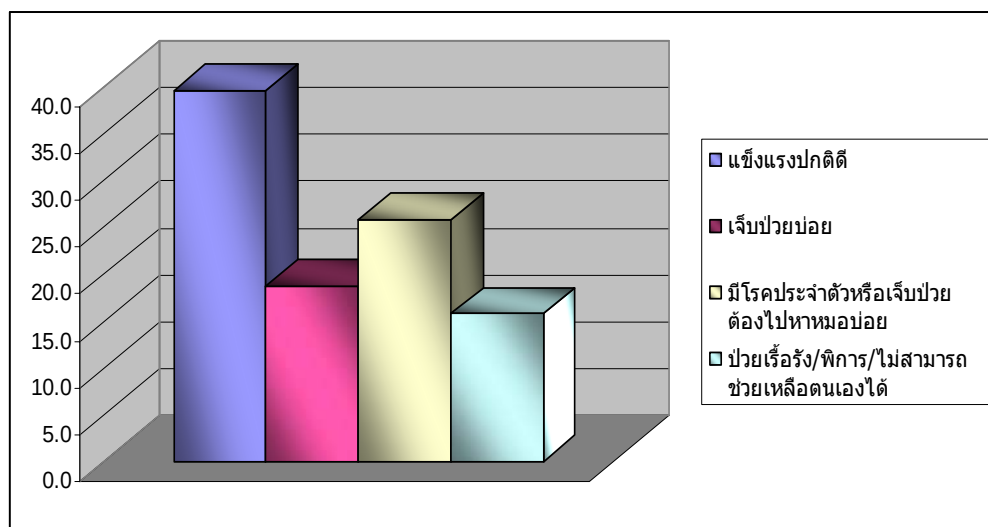

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง จำแนกตามประเภทความยากลำบาก และตำบล

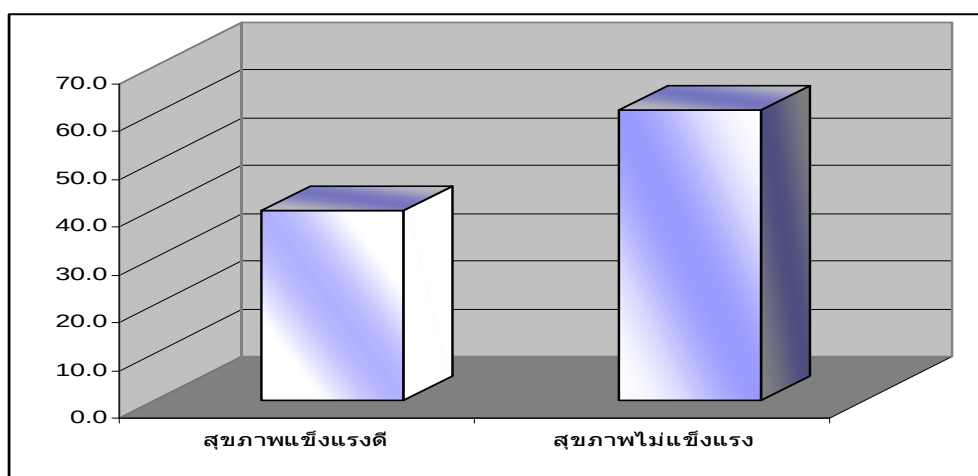
ประเภทความ ยากลำบาก	น้ำพอง	หนองสูง	บัวใหญ่	สะอาด	ม่วงหวาน	บ้านขาม	บัวเงิน	ทรายมูล	ท่ากระเสริม	พังทวย	กุดน้ำใส	วังชัย	รวม
ผู้สูงอายุ/ขาดคนดูแล	5.3	21.1	28.6	30.0	31.0	15.4	16.3	21.6	20.4	12.5	16.7	31.0	22.0
สตรีหม้าย	5.3	2.6	9.1	0.0	0.0	2.9	0.0	2.3	0.0	1.3	2.1	1.1	2.2
ผู้ติดเชื้อ	0.0	0.0	0.0	1.3	0.0	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.1	2.3	0.6
กำพร้า	0.0	0.0	5.2	2.5	1.7	6.7	2.0	6.8	12.2	8.8	10.4	3.4	5.4
รายได้น้อย/มีหนี้สิน	0.0	13.2	9.1	25.0	1.7	1.0	2.0	8.0	0.0	2.5	6.3	16.1	7.9
พิการ	10.5	2.6	13.0	17.5	6.9	14.4	26.5	10.2	4.1	3.8	2.1	16.1	11.3
ไร้ที่ทำกิน/ไร้ที่อยู่อาศัย	10.5	42.1	20.8	6.3	37.9	19.2	26.5	23.9	38.8	43.8	37.5	13.8	25.6
ที่อยู่ไม่มั่นคง	15.8	0.0	2.6	1.3	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1	1.2
เจ็บป่วยเรื้อรัง	15.8	10.5	3.9	1.3	3.4	12.5	6.1	15.9	4.1	6.3	8.3	9.2	8.0
ไม่มีรายได้/ว่างงาน	36.8	7.9	3.9	10.0	17.2	16.3	10.2	3.4	12.2	21.3	8.3	4.6	11.2
ขาดทุนการศึกษา	0.0	0.0	2.6	1.3	0.0	1.9	0.0	1.1	2.0	0.0	6.3	0.0	1.3
ไม่มีบัตรประชาชน/ ต้องการสัญชาติ	0.0	0.0	1.3	0.0	0.0	1.9	0.0	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5
อื่น ๆ (อาหารไม่ เพียงพอ/ขาดแคลน ข้าว)	0.0	0.0	0.0	3.8	0.0	4.8	10.2	5.7	6.1	0.0	0.0	1.1	2.8
รวม	100.0(19)	100.0(38)	100.0(77)	100.0(80)	100.0(58)	100.0(104)	100.0(49)	100.0(88)	100.0(49)	100.0(80)	100.0(48)	100.0(87)	100.0(777)

ในเรื่องสุขภาพ จากการสำรวจพบว่า ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่มีร่างกายแข็งแรง ปกติ คิดเป็นร้อยละ 39.6 (ดังแผนภาพที่ 7) แต่หากเปรียบเทียบระหว่างสุขภาพแข็งแรงปกติดี และสุขภาพไม่แข็งแรง (เจ็บป่วยบ่อย คิดเป็นร้อยละ 18.8 มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยต้องไปหาหมอ คิดเป็นร้อยละ 25.9 และป่วยเรื้อรัง/พิการ/ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ คิดเป็นร้อยละ 15.8) พบว่าสัดส่วนผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงมีมากกว่าผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง คิดเป็นร้อยละถึง 60.4 (ดังแผนภาพที่ 8)

แผนภาพที่ 7 ร้อยละของภาวะการเจ็บป่วยของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

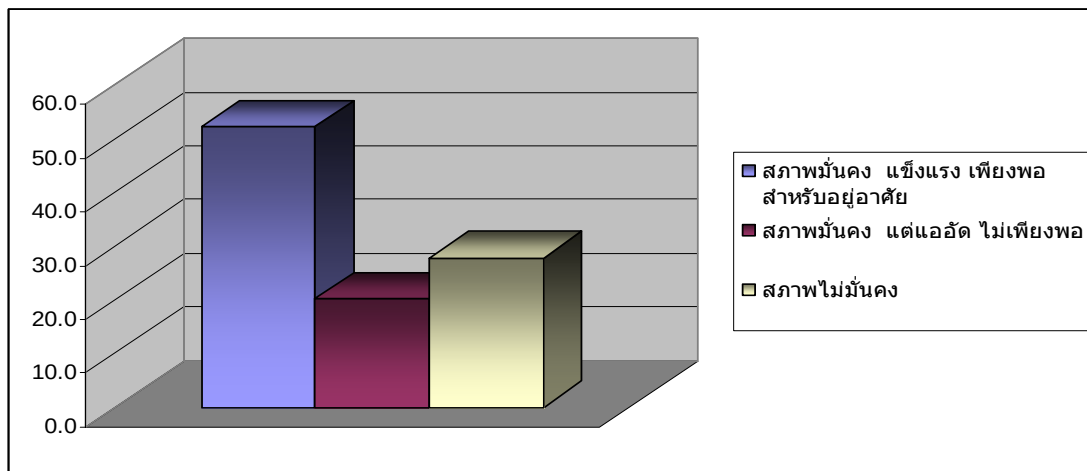
แผนภาพที่ 8 ร้อยละของภาวะสุขภาพผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

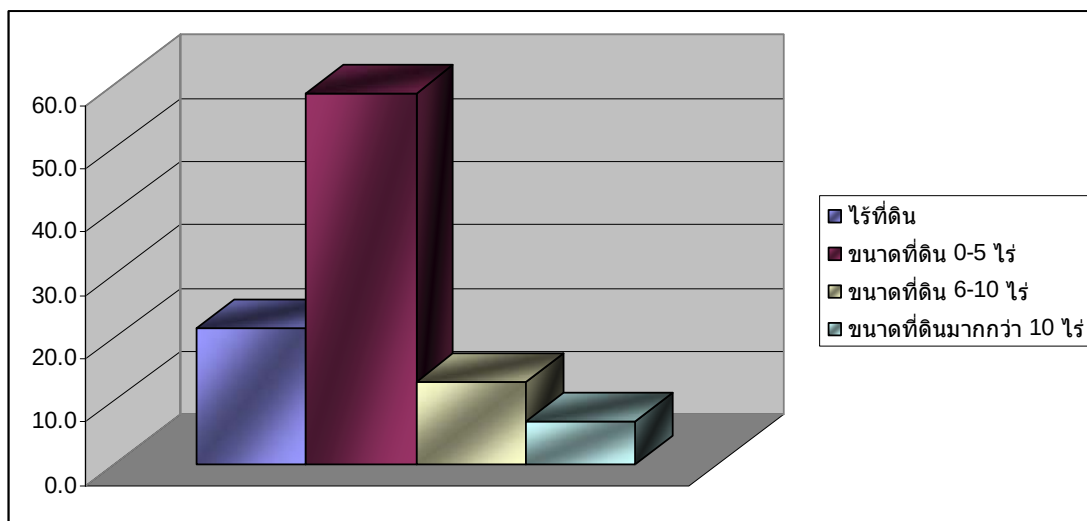
2.5.3 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

ในส่วนของสภาพที่อยู่อาศัยพบว่า ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่มีสภาพที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรงเพียงพอสำหรับอยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละถึง 52.1 (ดังแผนภาพที่ 9) สำหรับขนาดที่ดินทั้งหมด(รวมทั้งที่ดินอยู่อาศัยและที่ดินทำการเกษตร) ของครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก พบว่าโดยส่วนใหญ่มีที่ดินขนาด 0-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละถึง 58.6 และในขณะเดียวกันก็พบว่ามีครัวเรือนที่ไร้ที่ดินถึงร้อยละ 21.4 (ดังแผนภาพที่ 10)

แผนภาพที่ 9 ร้อยละของสภาพที่อยู่อาศัยของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

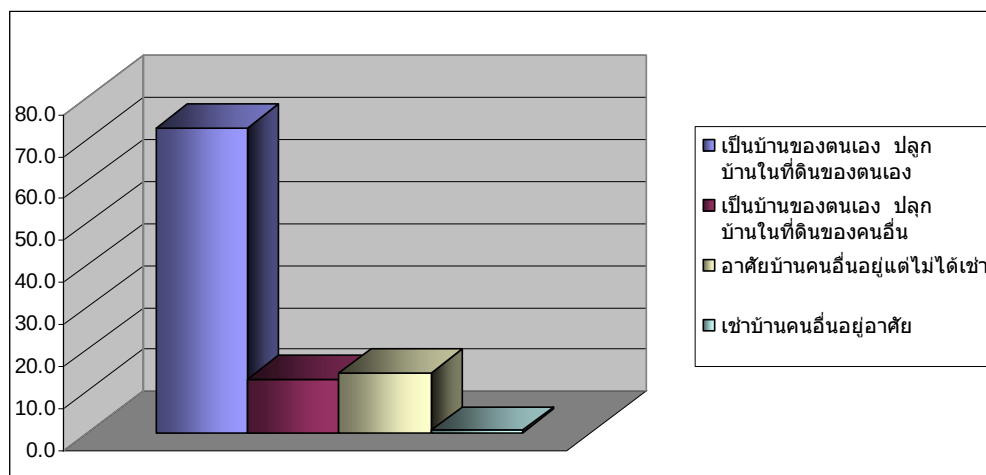

แผนภาพที่ 10 ร้อยละของขนาดที่ดินทั้งหมดของครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

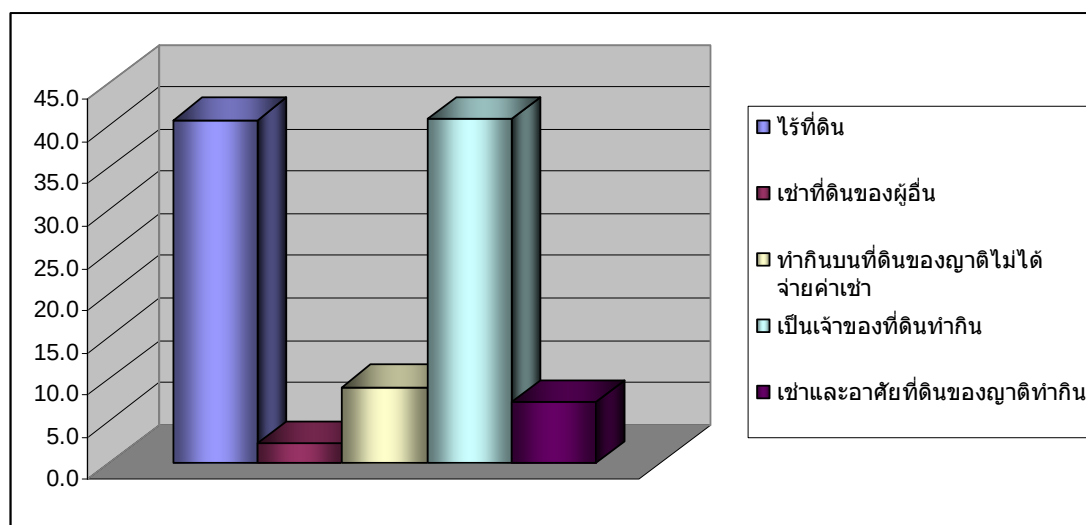
หากพิจารณากรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย พบว่าที่อยู่อาศัยของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากส่วนใหญ่เป็นบ้านของตนเอง ปลุกบ้านในที่ดินของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 72.6 รองลงมาคืออาศัยบ้านคนอื่นอยู่แต่ไม่ได้เช่า คิดเป็นร้อยละ 14.2 (ดังแผนภาพที่ 11)

แผนภาพที่ 11 ร้อยละกรรมสิทธิ์ในบ้านที่อยู่อาศัยของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอ
น้ำพอง

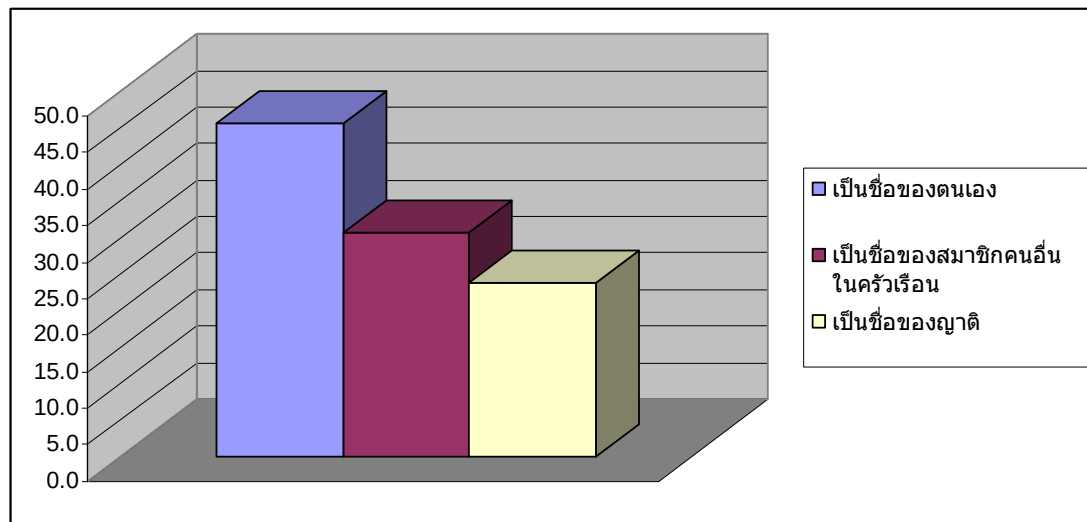
ในส่วนของกรรมสิทธิ์ที่ดินทำการเกษตรของครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำกินมีสัดส่วนใกล้เคียงกันกับไร้ที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 40.8 และ 40.6 ตามลำดับ และที่ประเภทกรรมสิทธิ์ที่ดินทำการเกษตรที่พบน้อยที่สุดคือ การเช่าที่ดินของผู้อื่น คิดเป็นร้อยละ 2.4 (ดังแผนภาพที่ 12)

แผนภาพที่ 12 ร้อยละกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำการเกษตรของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอ
น้ำพอง

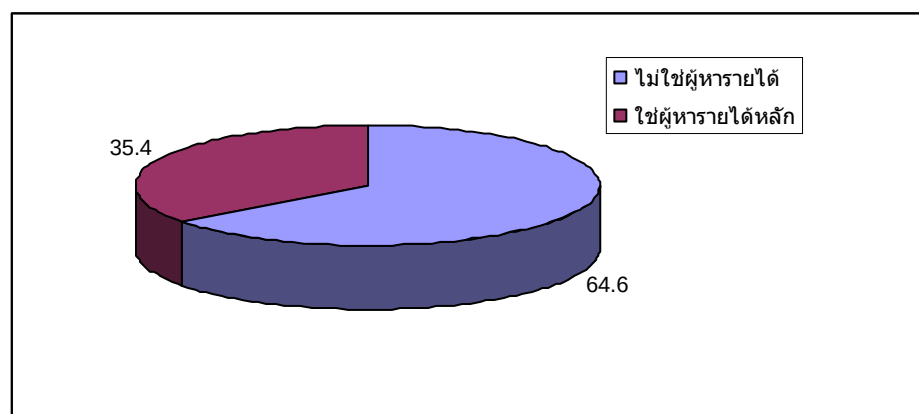
หากพิจารณาในส่วนเฉพาะครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง พบว่า โดยส่วนใหญ่ ที่ดินทำกินนั้นเป็นชื่อของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 45.7 รองลงมาคือเป็นชื่อของสมาชิกในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 30.6 และเป็นชื่อของญาติ คิดเป็นร้อยละ 23.7 (ดังแผนภาพที่ 13)

แผนภาพที่ 13 ร้อยละของครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบากที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

สำหรับในเรื่องของผู้หารายได้หลักนั้น จากการสำรวจพบว่าผู้อยู่ในภาวะยากลำบากไม่ได้เป็นผู้หารายได้หลักของครัวเรือนถึงร้อยละ 64.6 (ดังแผนภาพที่ 14) และหากพิจารณาจากแหล่งรายได้พบว่าครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบากมีรายได้จากการทำงานโรงงาน/เอกชน ซึ่งเป็นงานประจำจากสมาชิกในครัวเรือน มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 34.5 รองลงมาคือจากเงินสงเคราะห์ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 30.7 ซึ่งที่เป็นเช่นนี้ก็อาจเป็นผลเนื่องมาจากผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นผู้สูงอายุ ส่วนแหล่งรายได้อันดับสามก็คือแหล่งรายได้ที่มาจากการเกษตร ซึ่งได้แก่ การขายวัว ขายควาย หรือขายผลผลิตทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 29.4 (ดังตารางที่ 3)

แผนภาพที่ 14 ร้อยละของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นผู้หารายได้หลักของครัวเรือน

ตารางที่ 3 ร้อยละของแหล่งรายได้จากแหล่งต่าง ๆ ของครัวเรือนผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก*

แหล่งรายได้ของครัวเรือน	ร้อยละ
รับราชการ	1.0
มีรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน	4.8
ญาติส่งให้	15.2
เก็บของเก่าขาย	4.7
หากินจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน	7.7
ทำงานโรงงาน/เอกชน(ประจำ)	34.5
ลูกจ้าง/กรรมกร(ไม่ประจำ)	14.5
การเกษตร	29.4
เงินสงเคราะห์	30.7
อื่น ๆ	6.7

* สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

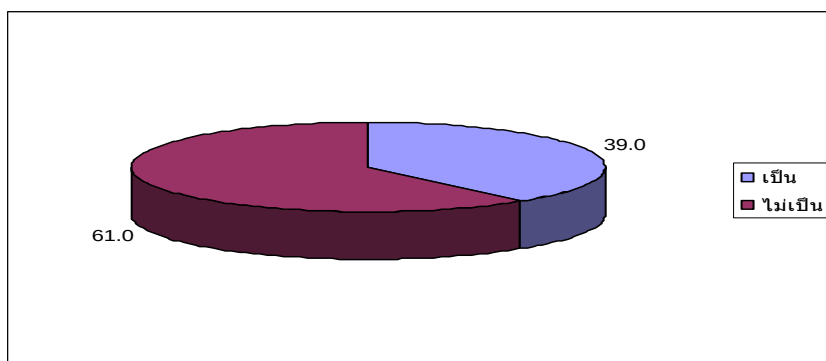
2.5.4. ข้อมูลทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากการสำรวจผู้อยู่ในภาวะยากลำบากพบว่า ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากโดยส่วนใหญ่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรชุมชน คิดเป็นร้อยละ 61.0 มีเพียงร้อยละ 39.0 ที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรชุมชน (ดังแผนภาพที่ 15) และเมื่อพิจารณาข้อมูลกลุ่มองค์กรชุมชน พบว่า ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.9 รองลงมาคือ กลุ่มออมทรัพย์ คิดเป็นร้อยละ 17.6 ซึ่งเป็นข้อสังเกตว่า กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่ผู้ยากลำบากเป็นสมาชิกโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางด้านเศรษฐกิจ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่ม/องค์กรประเภทนี้มีกิจกรรมที่ให้สมาชิกได้กู้เงิน เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนใช้จ่ายในครัวเรือน (ดังตารางที่ 4)

ในส่วนของการมีส่วนร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น พบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ 48.5 รองลงมาคือไม่ค่อยได้เข้าร่วม คิดเป็นร้อยละ 25.9 ซึ่งใกล้เคียงกับการเข้าร่วมเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 25.6 ในขณะที่เดียวกันการสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา พบว่า ส่วนใหญ่ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากได้เข้าร่วมเป็นบางครั้งเช่นกัน คิดเป็นร้อยละ 52.7 (ดังตารางที่ 5) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากอาชีพของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากโดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรกรรม และรับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้เวลาเกือบตลอดทั้งวัน ทำให้ไม่มีเวลาที่เข้าไปร่วมกิจกรรมชุมชน อีกสาเหตุหนึ่งก็อาจจะเนื่องมาจากผู้

อยู่ในภาวะยากลำบากเป็นผู้สูงอายุประกอบกับป่วยบ้าง และพิการบ้าง ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนได้

แผนภาพที่ 15 ร้อยละของการเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

ตารางที่ 4 ร้อยละของการเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรของผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก

จำแนกตามกลุ่ม/องค์กร*

กลุ่ม/องค์กร	ร้อยละ
กองทุนหมู่บ้าน	39.9
กลุ่มออมทรัพย์	17.6
ฌาปนกิจหมู่บ้าน	13.2
ร้านค้าชุมชน	4.1
ไม่ได้ระบุ	3.8
กลุ่มผู้สูงอายุ	3.8
กลุ่มแม่บ้าน	3.1
กลุ่มสหกรณ์	2.8
กลุ่ม อสม.	2.5
กลุ่มเลี้ยงสัตว์	2.2
รทส.	1.9
กลุ่มสตรีผู้สูงอายุ	1.6
กลุ่มเยาวชนรักถิ่น	1.3
กองทุนปัสสวนป่าชุมชน	1.3
ฌาปนกิจตำบล	0.6
กลุ่มพ่อบ้าน	0.3

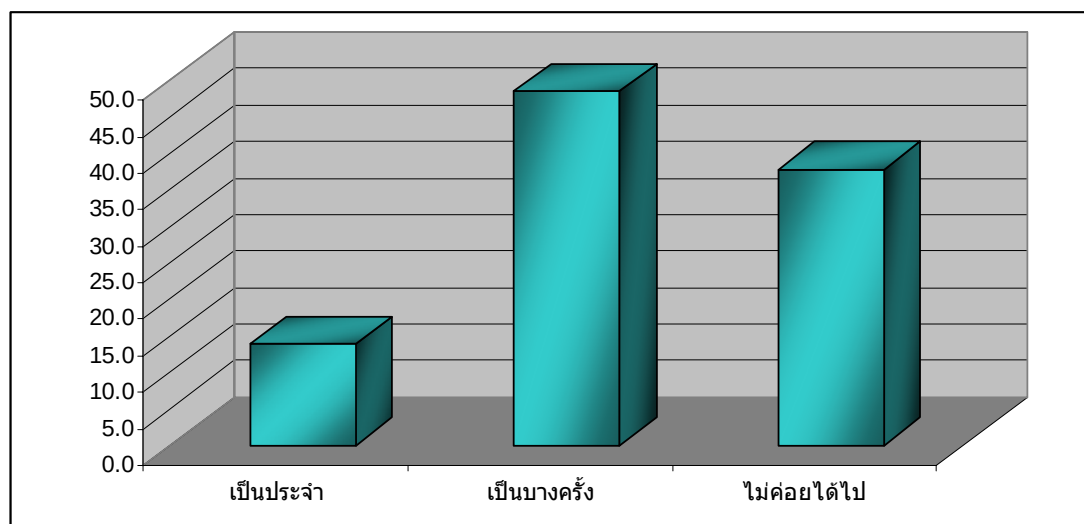
- สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตารางที่ 5 ร้อยละการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมทางศาสนา
ของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในรอบ 1 ปี

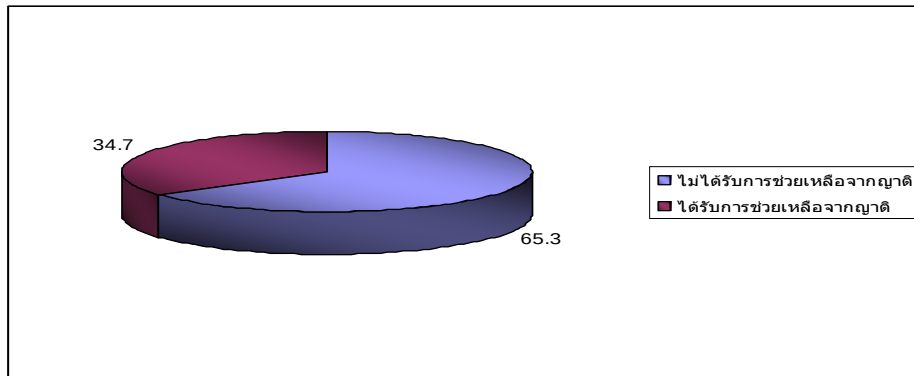
การเข้าร่วมกิจกรรม	กิจกรรมของชุมชน	กิจกรรมทางศาสนา
เป็นประจำ	25.6	27.4
เป็นบางครั้ง	48.5	52.4
ไม่ค่อยได้เข้าร่วม	25.9	20.2
รวม	100.0(781)	100.0(781)

สำหรับการไปมาหาสู่ญาติพี่น้องก็เช่นเดียวกัน พบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากไปมาหาสู่ญาติพี่น้องเป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ 48.4 รองลงมาคือ ไม่ค่อยได้ไปมาหาสู่ญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 37.7 และไปเป็นประจำเพียงร้อยละ 13.9 (ดังแผนภาพที่ 16) นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากได้รับการช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 34.7 ซึ่งลักษณะการช่วยเหลือโดยส่วนใหญ่เป็นอาหาร เช่น ข้าว ผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่าญาติพี่น้องยังเป็นแหล่งเงินกู้ยืมให้แก่ผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากอีกด้วย (ดังแผนภาพที่ 17)

แผนภาพที่ 16 ร้อยละของการไปมาหาสู่ญาติพี่น้องในรอบ 1 ปีของผู้ที่อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง

แผนภาพที่ 17 ร้อยละการได้รับความช่วยเหลือจากญาติของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่
อำเภอน้ำพอง

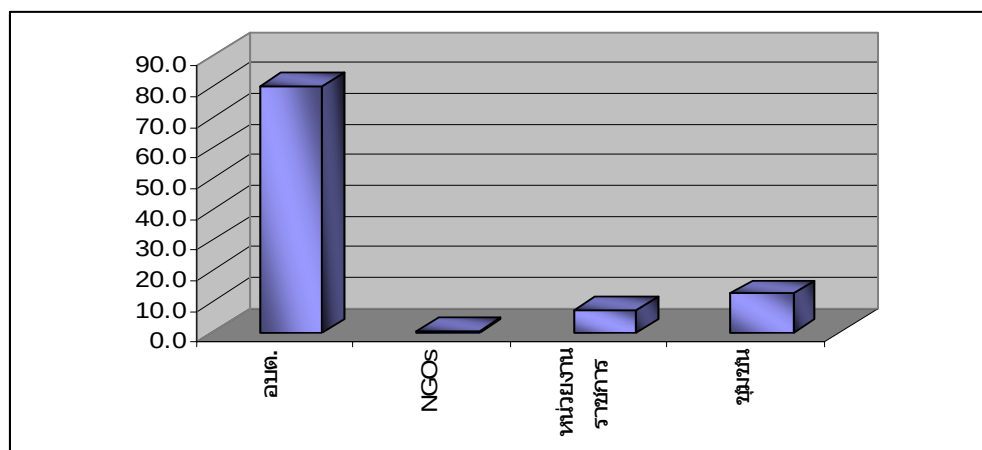

2.5.5. แหล่งสวัสดิการผู้ยากลำบาก

จากการสำรวจพบว่า ผู้ยากลำบากได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน ซึ่งแหล่งที่ให้การช่วยเหลือผู้ยากลำบากที่สุด คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คิดเป็นร้อยละถึง 80.2 รูปแบบการช่วยเหลือส่วนใหญ่เป็นเรื่องของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ ทุนการศึกษา และเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ในช่วงที่เกิดภาวะขาดแคลนเป็นต้น การช่วยเหลือต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนโยบายของอบต. และถูกบรรจุในแผนพัฒนาตำบลของอบต.

แหล่งที่ให้ความช่วยเหลือรองลงมาคือ การช่วยเหลือจากชุมชน คิดเป็นร้อยละ 12.5 การช่วยเหลือจากชุมชนนี้มีลักษณะแตกต่างจากอบต. คือ มีการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของคำแนะนำ การอบรมความรู้จากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน อย่างไรก็ตามก็พบว่ามีผู้ยากลำบากที่ยังไม่เคยได้รับการช่วยเหลือจากองค์กร/หน่วยงานใดเลย ถึง 343 ราย (ดังแผนภาพที่ 18)

แผนภาพที่ 18 ร้อยละของแหล่งสวัสดิการของผู้ยากลำบากในพื้นที่อำเภอน้ำพอง*

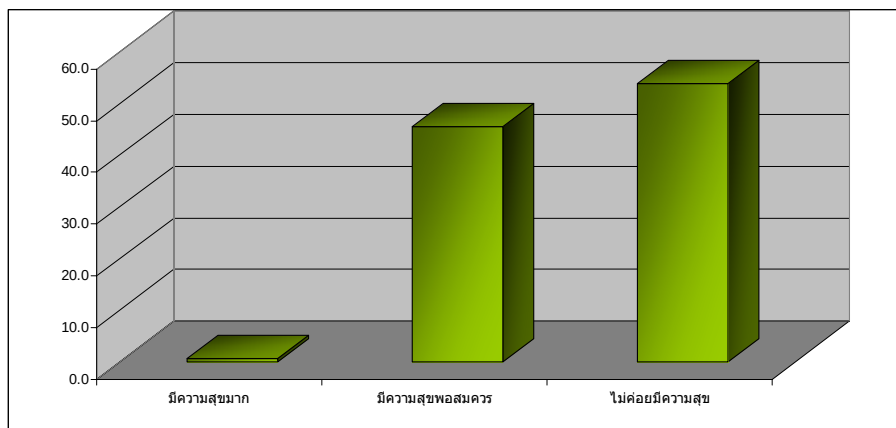

*ผู้ยากลำบากบางรายอาจได้รับการช่วยเหลือมากกว่า 1 แหล่ง

2.5.6. ชีวิตโดยรวมของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในอำเภอหนอง

ในการสำรวจได้มีข้อคำถามเกี่ยวกับการประเมินความสุขโดยใช้คำถามว่า “หากพิจารณาโดยรวมชีวิตท่าน ณ ปัจจุบันนี้ ท่านมองว่าชีวิตของท่าน...” ผลการสำรวจพบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้อยู่ในภาวะยากลำบากประเมินตนเองว่าเป็นผู้ไม่ค่อยมีความสุขคิดเป็นร้อยละ 53.8 และเป็นผู้ที่มีความสุขพอสมควร คิดเป็นร้อยละ 45.4 และเป็นผู้ที่มีความสุขมาก มีเพียงร้อยละ 0.8 (ดังแผนภาพที่ 19)

แผนภาพที่ 19 ร้อยละความสุขของผู้อยู่ในภาวะยากลำบากในพื้นที่อำเภอหนอง

2.6 สรุป

ถึงแม้ว่าอำเภอหนอง จะเป็นพื้นที่ที่มีความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่จำนวนมาก แต่การศึกษาชี้ให้เห็นว่า มีผู้ยากลำบากที่ต้องการได้รับความช่วยเหลืออยู่จำนวนมาก สำหรับการนิยามใครเป็นผู้อยู่ในภาวะยากลำบาก อาจมีความแตกต่างกันออกไป ความแตกต่างดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นทั้ง ระหว่างนิยามของทางราชการ และนิยามของชาวบ้าน และความแตกต่างของนิยามความยากลำบากแบบต่าง ๆ ในหมู่ชาวชุมชนด้วยกันเองด้วย จากการสำรวจและประเมินผู้อยู่ในภาวะยากลำบากพบว่า สภาวะความยากลำบากเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ ในผู้ยากลำบากคนหนึ่งประสบสภาวะความยากลำบากหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ยากลำบากที่พิการและไม่มีใครดูแล หรือเป็นผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งแต่ต้องรับผิดชอบดูแลหลาน และยังมีปัญหาสุขภาพ มีภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรังด้วย เป็นต้น แต่สิ่งที่ค้นพบจากการสำรวจนี้ก็คือ ในเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ยังมีการให้ความช่วยเหลือจากญาติ จากชุมชน เช่น การให้อาศัย/ให้ที่ดินทำกินโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า การช่วยเหลือเรื่องอาหาร ข้าว ในยามที่ขาดแคลน และในส่วนของชุมชน ก็พบว่ากลุ่ม/องค์กรในชุมชนยังมีบทบาทการช่วยเหลือทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในส่วนของทุนทางธรรมชาติ ก็พบว่าครัวเรือนเหล่านี้ยังสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ทั้งบริโภคและนำมาขาย

เนื่องจากว่า การนิยามภาวะความยากลำบากมีความแตกต่างกัน ประเด็นจึงไม่ได้อยู่ที่ตัวผู้ยากลำบากเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ว่า เราจะมีกระบวนการหรือวิธีการในการค้นหาผู้ยากลำบากได้อย่างไร กระบวนการในการค้นหาผู้ยากลำบากนี้ มีขั้นตอนที่สำคัญคือ การคัดเลือก และการทำความเข้าใจกับอาสาสมัคร ในเรื่องการค้นหาผู้ยากลำบาก และการบันทึกข้อมูล ขั้นตอนที่สองอาสาสมัครจะต้องเชิญผู้ที่เกี่ยวข้อง มาประชุม เพื่อที่จะตัดสินใจว่า ใครบ้างที่เป็นผู้ยากลำบาก ผู้ที่เกี่ยวข้องนี้ ได้แก่ผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน อบต) ครู พระ ผู้นำสตรี ผู้นำเยาวชน และอื่น ๆ เมื่อที่ประชุมตกลงในเรื่องรายชื่อผู้ยากลำบากแล้ว อาสาสมัครก็จะตามไปเยี่ยมบ้านและทำการเก็บข้อมูลตามแบบฟอร์มที่ได้รับ ข้อมูลที่ได้จะส่งต่อไปแก่ตำบลหรือพัฒนาการอำเภอ เพื่อประมวลผล บริหารจัดการข้อมูล เพื่อจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อไป

การประเมินความสุขของผู้ยากลำบาก พบว่า “ไม่ค่อยมีความสุข” ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดคำถามต่อไปว่า “เราควรจะทำอย่างไร” หากพิจารณาจากข้อมูลที่มีอยู่ จะเห็นว่าหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขนั้น ควรจะเริ่มจาก “สิ่งที่เรามี” หรือ “ทุน” ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงในรูปตัวเงิน แต่ทุนในที่นี้รวมไปถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันของญาติและคนในชุมชน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ยังชีพได้ ประกอบกับเครือข่ายความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็น “ของดี” ที่อำเภอมีอยู่แล้ว ดังนั้นการช่วยเหลือผู้ยากลำบากจึงเป็นหน้าที่ของทุกฝ่าย ทั้งครอบครัว ญาติ ชุมชน กลุ่ม องค์กร ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งทุกฝ่ายควรจะประสานความร่วมมือและนำของดีที่มีอยู่มาบูรณาการ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ยากลำบากต่อไป